

BEHAVIORAALINEN JA VERTAILEVA POLITIIKAN TUTKIMUS

PERTTI PESONEN

Syyskuussa 1966 pitämässään esitelmässä Gabriel A. Almond vertasi valtio-oppia Raakeliin. Tämä ikääntyvä rouva ajatteli aina herätessään Jaakoppia ja kysyi itseltään: »Jokohan minä nyt olen vai enkö ole?» ja »Kykenenkö minä vai enkö kykene?» Valtio-opin kaipuuseen sovellettuina nämä joka-aamuiset kysymykset kuuluvat: »Jokohan me nyt olemme tieteellisellä tasolla vai emmekö ole?» ja »Kykenemmekö kypsymään tieteeksi vai emmekö kykene?»¹ Vertaus olisi voitu esittää ennenkin eikä se ole kuudessa vuodessa menettänyt ajankohtaisuuttaan. Eivätpä niidenkään valtio-oppineiden rivit ole tyystin harventuneet, jotka myös kysyvät, haluammeko vai emmekö halua.

Empiirisen tieteen periaatteita noudattava poliittisten ilmiöiden tutkimus ei ole koskaan ollut valtio-opissa itsestäänselvyys eikä kovin kauan edes yleisin tapa valita ja käsitellä tämän oppiaineen tutkimuskohteita. Ja kuitenkin nykyaikaista empiiristä tutkimusta tehtiin jo muinaisessa Kreikassa. *Aristoteles* kiinnostui yli 2300 vuotta sitten siitä, miksi jotkin kaupunkivaltiot olivat kumouksille alttiita ja toiset vakaita. Hän etsi ongelmaansa vastausta aivan nykyaikaisella tavalla: pani ensin oppilaansa kirjoittamaan tutkielmia yhteensä 158 kaupunkivaltiosta, luokitteli sitten kuvailut tapaukset riippuvan muuttujan sekä kolmen riippumattoman muuttujan (valtiosääntö, hallitsemistapa ja luokkarakenne) mukaan, osoitti muuttujien väliset riippuvuus-suhteet sekä analysoi esittämiään tietoja.² Näköpiirin rajoittuneisuuden tähden — joka sekin on edelleen tuttu piirre valtio-opissa — Aristoteleen tutkimustuloksilla ei kyllä ollut välitöntä ennustearvoa enää sen jälkeen, kun hänen oppilaansa Aleksanteri menestyi käytännön politiikassa ja poisti päiviltä koko tuon vertailevan tutkimuksen aineiston.

Niinsanottu raaka empirismi oli vallalla vielä 1940-luvun lopullakin. Poliitiikan tutkimuksen ote oli yleensä konkreettista ja kuvailevaa, vailla kokoaavaa systematiikkaa. Yleensä tutkijat eivät luoneet vertailevia silmäyksiä oman maansa ulkopuolelle, poliittinen järjestelmä sinänsä ei heitä kiinnostanut, ja mikäli ollenkaan viitattiin poliittiseen muutokseen, muutoksen oletettiin aina etenevän kohti demokraattista mallia. Tiede oli kehittynyt edes näin pitkälle lähinnä vain anglosaksisessa politiikan tutkimuksessa. Monissa maissa oli lisäksi harvinaista edes kuvailla politiikan reaalisia ilmiöitä, sillä valtio-opin pääsisältö oli yleensä formaalista, normatiivista ja spekuloiavaa. Itse valtion käsite oli omalla tavallaan jarruttanut kehitystä etenkin saksalaisen perinteen maissa, joissa tieteen nimenä ei vielä ollut poliittinen tiede vaan valtiotiede tai rajoitetummin valtio-oppi. Esimerkiksi vuosisatamme alun saksalainen auktoriteetti Georg *Jellinek* oli pitänyt valtiotieteen ainoana teh-

tävänä tutkia »tärkeintä inhimilliseen tahto-organisaatioon perustuvaa sosiaalista ilmiötä» valtiota: valtiollisia laitoksia tai valtion toimielimiä ja toimintamuotoja. »Toisten sosiaalisten laitosten kanssa sillä (valtiotieteellä) oli tekemistä vain sikäli kuin jokin valtion säännöstelevä tai edistävä toimenpide suuntautuu kyseiselle alalle».³ Suomessa monet pitivät poliittisia puolueita-kin kauan sopimattomina valtio-opin tutkimuskohteiksi, koska puolueita ei mainita valtiosäännössä.

Suomen ensimmäiset valtio-opin professuurit perustettiin Åbo Akademiin 1918 ja Helsingin yliopistoon 1921. Edellinen täytettiin vakinaisesti vasta 1942. Jälkimmäinen liittyi saksalaiseen perinteeseen paitsi nimensä »allgemeine Staatslehre» myös sisältönsä perusteella, vaikka sen nimessä oleva sana »yleinen» saikin Suomessa uuden merkityksen. Oppiaineessa käsiteltiin lähinnä historiallisia, juridisia ja filosofisia ongelmia, ja lisäksi viran haltija K. R. Brotherus sai aikaan kiinnostusta vertailevaan tutkimukseen.⁴ Tuohon aikaan oli alkamassa valtio-opin määrällisen ja laadullisen painopisteen siirtyminen Euroopasta Yhdysvaltoihin. Helsingin yliopiston professorinviran toisen haltijan Jussi Teljon tultua virkaansa Helsingin valtio-oppi liittyikin anglosaksiseen suuntaukseen. Muutoinkin Teljo arvioi uudestaan oppiaineen tehtäviä ja menetelmiä. Virkaanastujaisissaan 1949 hän lausui muunmuassa seuraavan:⁵

»Uuden suunnan tutkijat pyrkivät selittämään, miten yksilöt ja ryhmät tavoittelevat ja käyttävät poliittista valtaa... Formalistinen tutkimus ei voi koskaan johtaa reaalisen tiedon saavuttamiseen eikä reaalitieteelliseen teorianmuodostukseen. Sen vuoksi uuden suunnan edustajat tähtäävät siihen, mikä on kaiken reaalitieteellisen tutkimuksen tavoitteena, nimittäin invarianssien löytämiseen: he pyrkivät poliittisissa valtasuhteissa piilevien säännönmukaisuuksien paljastamiseen.»

Tämän mukaisesti valtio-oppi muuttui Suomessa varsinaiseksi yhteiskuntatieteeksi 1950-luvun puolivälissä. Samoihin aikoihin sen käyttäytymistieteellinen suuntaus oli voittamassa alaa muuallakin. Uutta valtio-oppia alettiin nimittää politiikan tutkimuksen behavioraaliseksi lähestymistavaksi. Yhdysvalloissa, missä behaviorialismi ilmeni voimakkaimpana, se edusti kuitenkin jo neljättä, joskin vasta ensimmäistä onnistunutta yritystä valtio-opin yleiseksi tieteellistämiseksi. Yrityksen onnistumista kuvaa se, että noin vuodesta 1968 »uudella valtio-opilla» (new political science) onkin taas tarkoitettu suuntausta, jossa halutaan luopua eräistä behavioraalisen suuntauksen keskeisistä periaatteista.⁶

* * *

Valtio-opin tieteellistämisyhtymysten yhteisenä piirteenä on ollut halu noudattaa myös politiikan tutkimuksessa empiirisen luonnontieteen peruskat-

somuksia. Amerikkalaisen valtio-opin tieteellisen koulutuksen aloitti vuonna 1880 Columbia-yliopistossa John W. *Burges*, joka oli saanut herätteitä saksalaisen tutkijakoulutuksen korkeatasoisista järjestelyistä. Opetuksessa korostettiin tuolloin oikeustieteiden ohella kaikkia sen ajan yhteiskuntatieteitä sekä vaadittiin hyvää teorian, kirjallisuuden ja tilastojen tuntemusta. Toisen uudistusaallon aikana tieteen koulukuntaa johti USA:ssa Arthur F. *Bentley*. Hän uskoi, että valtio-opilla oli edellytykset kehittyä yhtä kvantitatiiviseksi ja ennustekykiseksi kuin luonnontieteet. Hän ei kuitenkaan saanut sanottavaa kannatusta, ja monet pitivät häntä haihattelijanakin. Joka tapauksessa politiikan sosiologia kukoisti tuolloin Italiassa ja Saksassa, vaalimaantiede alkoi Ranskassa, ja esimerkiksi englantilainen *Graham Wallas* lausui 1908 tyytymättömyytensä siihen, että »melkein kaikki politiikan tutkijat analysoivat instituutiota ja karttavat ihmisen analysoimista», vaikka »muissa tieteissä, jotka käsittelevät inhimillistä toimintaa, ei ole esiintynyt tällaista jakoa siihen, mitä tehdään ja kuka sen tekee». ⁷

Charles E. *Merriam* käynnisti USA:ssa kolmannen tieteellistämisyrittäksen samana vuonna 1921, jolloin Helsingin yliopistoon perustettiin yleisen valtio-opin professorinvirka. Merkittävimmän puheenvuoronsa tästä asiasta hän käytti Amerikan valtiotieteilijäin vuosikokouksessa 1925. Hänen mukaansa »jonakin päivänä voimme ottaa muun kuin muodollisen tarkastelukulman, niin kuin muutkin tieteet tekevät, ja ruveta tarkastelemaan poliittista käyttäytymistä yhtenä oleellisena tutkimuksen kohteena». ⁸ Hänen korostamansa tilastollisten menetelmien ja psykologian hyväksikäyttö ei kuitenkaan vielä yleistynyt valtio-opissa, ja oppiaineen tieteellistäjien ja perinteisen valtio-opin edustajien keskinäinen väittely vaimeni tyystin 1930-luvun alkupuolella. Empiirisiä menetelmiä kyllä tunnettiin valtio-opissa 1930-luvulla, eivätkä behavioralistien ajatukset olleet kauttaaltaan uusia toisen maailmansodan jälkeen. ⁹ Oikeastaan traditionalistien ja behavioralistien 1960-luvun väittelyn perustelut olikin puolin ja toisin jo kiteytetty 1920-luvulla. Mutta esimerkiksi Herbert *Tingstenin* 1937 julkaisemaa kirjaa *Political Behavior* alettiin pitää yhtenä vaalitutkimuksen uranuurtajana vasta kauan sen ilmestymisen jälkeen, eikä *Tingsten* itsekään omista muistelmissaan tälle tutkimukselle muuta kuin aivan lyhyen maininnan. ¹⁰

Behavioralismin läpimurto tapahtui 1950-luvun alussa. Yhdysvaltain yhteiskuntatieteiden tutkimusneuvosto (Social Science Research Council) asetti 1945 ensimmäisen poliittisen käyttäytymisen tutkimuksen valiokuntansa toimimaan E. *Pendleton Herringin* puheenjohtolla ja seuraavan 1949 V. O. *Keyn, Jr.*, puheenjohtolla. Jälkimmäinen määritteli 1950 alakseen »teorian kehittämisen sekä niiden menetelmien parantamisen, jotka ovat tarpeen jos halutaan tehostaa poliittisen prosessin yhteiskuntatieteellistä tutkimusta». ¹¹ Muissakin yhteyksissä laadittiin ohjelmajulistuksen kaltaisia kirjoituksia. ¹² Syyskuussa 1961 käytiin sitten valtiotieteilijäin viidennessä maailmankongressissa behavio-

raalisesta tutkimuksesta laaja kansainvälinen keskustelu. Keskustelun pohjaksi Robert A. Dahl esitti jo sen uuden ja monen mielestä yllättävän väitteen, että behavioralismi oli siinä määrin menestynyt ja vakiintunut, että tämä tieteen sisäinen »protestiliike» oli tehnyt itsensä tarpeettomaksi.¹³

* * *

Kun yhteiskuntatieteiden rahoittamista vastustavat senaattorit alkoivat Yhdysvaltain 79. kongressissa nimittää sosiaalitieteitä sosialistisiksi tieteiksi, yhteiskuntatieteiden painostusryhmä puolestaan lopetti puheet sosiaalitieteistä ja alkoi nimittää alaansa käyttäytymistieteiksi. Uuden sanan vakiintumista edisti samaan aikaan käyttäytymistieteiden jaoston perustaminen yksityiseen Ford-Säätiöön.¹⁴ Seuraavalla vuosikymmenellä markkinoille ilmestyi alan erikoisjulkaisuja, esimerkiksi aikakauskirjat *Behavioral Science* (1955—) ja *American Behavioral Scientist* (1958—). Tieteellisessä keskustelussa käyttäytymistieteillä tarkoitettiin sekä sosiaalisen käyttäytymisen että biologisten tekijöiden säätelemän käyttäytymisen tutkimusta. Huolimatta itse käyttäytymistiedetermin ehkä sattumanvaraisesta käyttöön tulosta tämä sana ilmaantui niin sopivaan aikaan, että yhteiskuntatieteissä siihen yleensä totuttiin luontevasti 'liukumalla'. Vain valtio-opissa se kuvasi samalla tieteen murrosta. Valtio-opin uutta ajattelutapaa alettiinkin nimittää behavioralismiksi. Lyhempi sana behaviorismi olisi erehdyttävästi viitannut joko samannimiseen psykologian äärisuuntaukseen tahi pelkkään yksilöiden tutkimiseen ja ryhmien unohuttamiseen.

Jo tutuiksi tulleet behavioralismin kahdeksan 'uskonkappaletta' voidaan tiivistää seuraavasti.¹⁵

(1) Poliitiikan tutkimus on kehitettävissä tieteeksi osoittamalla säännön-mukaisuuksia, joita voidaan tulkita ja ennustaa yleistysten ja teorioiden avulla.

(2) Yleistysten ja niiden todentamisen täytyy perustua havainnoitavissa oleviin ilmiöihin, nimittäin yksilöiden ja aggregaattitason käyttäytymiseen.

(3) Tutkittavia ilmiöitä on pyrittävä mittaamaan ja kvantifioimaan.

(4) Teorian ja tutkimuksen pitää liittyä läheisesti toisiinsa.

(5) 'Puhtaalle tieteelle' on annettava etusija sinänsä myös arvokkaan soveltavan ja käytännöllishakuisen tutkimuksen edellä.

(6) Eettiset arvot ja empiiriset selitykset on pidettävä analyttisesti erillään, koska arvojen oikeellisuutta tai virheellisyyttä ei voi osoittaa tieteellisesti.

(7) Poliitiikan tutkimuksen tulee elimellisesti liittyä muihin yhteiskuntatieteisiin.

(8) On tietoisesti arvostettava, kehitettävä ja hiottava tutkimusmenetelmiä. Tutkijalta on edellytettävä sekä tilastollisten menetelmien tuntemusta että henkilökohtaisten arvostusten irrottamista analyyseista.

Yleistyttyään ja osittain toteuduttuaan nämä periaatteet ovat olleet antamassa valtio-opille uutta suuntaa. Mutta periaatteista on keskusteltu vilkkaasti, ja keskustelu jatkuu edelleen. Reaalimaailma ei myös ole tässäkään suhteessa niin kaksijakoinen, että yksityisten tutkijain ajatukset olisivat yleensä varauksettomasti vain jommallakummalla puolella. Traditionalistien esittämien huomautusten pääsisältö on seuraava.¹⁶

(1) Valtio-opista on turha toivoa luonnontieteisiin verrattavaa tiedettä, koska yksilöiden ja ryhmien käyttäytyminen ei ole mitattavissa kyllin tarkasti, koska ei voida tehdä kokeellisia tutkimuksia ja koska aina on niin monia vaikuttavia muuttujia, ettei tutkittava invarianssi ole eristettävissä. Hypoteeseihin takertuminen voi sitä paitsi estää kaikkein kiinnostavimpien aiheiden kuvauksen.

(2) Poliittinen elämä on kuin jäävuori, josta vain vähäinen osa näkyy pinnan päällä: havainnoitavissa oleva poliittinen käyttäytyminen kertoo aina vain osan totuudesta.

(3) Täsmällisten käsitteiden ja tarkkojen mittareiden puuttuessa ei ole mahdollista suorittaa tarkkaa mittausta ja kvantifiointia, eivätkä poliittisesti tärkeimmät ongelmat ole ehkä ollenkaan kvantifioitavissa.

(4) Tietoainesta ei ole niin paljon, että kannattaa pyrkiä yleiseen empiiriseen teoriaan, ja liiat teoreettiset pyrkimykset vain jarruttavat toteuttamiskelpoista ja hyödyllistä tutkimustoimintaa.

(5) Sovellettu ja käytännöllishakuinen tutkimus on tärkeämpää kuin 'puhdas tiede', onpa tutkijoilla kansalaisina velvollisuuskin edistää juuri soveltaa tutkimusta.

(6) Ei ole mahdollista erottaa arvostuksia analyyseista. Tiedemiehen on otettava kantaa siihen, mikä on oikein ja mikä väärin, vaikkei tällaisia kysymyksiä voidakaan ratkaista tieteen keinoin.

(7) Usein on tärkeää varjella valtio-opin erityisluonnetta. Toisten tieteidien käsitteitä ja tutkimustekniikkoja on lainattava varoen.

(8) Menetelmätietoisuudessa mennään helposti liian pitkälle. Sitäpaitsi »tieteellinen objektiivisuus» ei ole saavutettavissa eikä kenties toivottavaakaan.

Tämä oppineitten väittelyn tiivistelmä voidaan tiivistää edelleen toteamalla, että valtio-oppineet ovat puhuneet laajasti niistä kolmesta asiasta, jotka jo liittyivät Raakelinkin pohdintoihin, nimittäin nykyisestä tilasta, kyvyistä ja haluista. Vähemmistöksi jääneiden haluttomuus kehittää valtio-oppia behavioraaliseen suuntaan on voinut johtua sellaisesta arvioinnista, että asetetut tieteelliset tavoitteet ovat turhia tai käytännössä ylivoimaisia. Haluttomuuden syynä on myös esiintynyt tietynlaista henkilökohtaista yksiarvoisuutta: ei ole tahdottu tehdä periaatteellista eroa omien yhteiskunnallisten päämäärien ja tieteen tavoitteena olevan objektiivisen tiedon lisäämisen välillä.

Politiikan empiirinen teoria ei ole kehittynyt yhtä nopeasti kuin 20 vuotta sitten kenties toivottiin. Ei ole päästy poliittisten ilmiöiden laajoihin yleisyyksiin eikä sanottavaan ennustettavuuteen. Tästä huolimatta saavutukset ovat olleet huomattavat. Onhan jo osoitettu kaikilla valtio-opin aloilla »poliittisissa valtasuhteissa piileviä säännönmukaisuuksia» sekä kehitetty niin-sanottuja keskiasteen teorioita, jotka »selittävät, miten yksilöt ja ryhmät tavoittelevat ja käyttävät poliittista valtaa». Monet arvostelijat eivät kuitenkaan huomaa tai halua verrata valtio-opin nykyistä tilaa siihen tasoon, jolla tämä tiede vielä oli ennen behavioralismin läpimurtoa. Mieluummin he arvioivat nykyistä tilannetta vertaamalla sitä tieteen 'lopulliseen tavoitteen'.

Kärsimättömimpien mielestä on jo saatu pätevä näyttö valtio-opin tieteellistäjien kyvyttömyydestä, kun maaliin ei ole päästy eikä maali edes häämötä. Toisin sanoen empiirinen teoria on mahdoton tavoite ja »valtio-opista on turha toivoa luonnontieteisiin verrattavaa tiedettä». Tällaisen päättelyn vastapainoksi voidaan kuitenkin esittää paitsi politiikan tutkijain tosiasiallisia saavutuksia myös se periaate, että kaikki empiirinen tiede on päättymätöntä. Tieteen tulokset ja saavutukset tulevat aina olemaan voimassa vain toistaiseksi, enintään kuitenkin siksi, kunnes »toisin osoitetaan». Edes valtio-opin nykyisen kehitysvaiheen tai kykyjen kielteisen arvioinnin ei tarvitse johtaa leikistä luopumiseen. Vaihtoehtoisena johtopäätöksenähän ovat toisaalta empiirisen tutkimustyön jatkaminen ja tehostaminen sekä toisaalta tieteen kehitystä mahdollisesti haitanneiden tekijöiden havaitseminen ja poistaminen.

Jan-Magnus Jansson mainitsi vuonna 1964 jo useinkin todetun, »ettei valtio-oppi voi lopullisesti asettua täysivaltaisten yhteiskuntatieteiden piiriin, ellei se vakavasti pyri yhdistämään irrallisia ja ahtailla erikoisaloilla liikkuvia yleistyksiään laajempiin 'lainalaisuuksiin', jotka muodostavat mahdollisimman aukottoman järjestelmän».¹⁷ Tätä perinteisen tutkimustavan kannattajat eivät siis yleensä hyväksy: heidän mielestään tutkimustoiminta voi jatkuvasti olla arvokasta ilman vaativia teoreettisia pyrkimyksiäkin. Samassa kirjoituksessa Jansson totesi, että »nykytieteessä vaatimus teorianmuodostuksen ja empiiristen havaintojen välisestä yhdenmukaisuudesta on ehdoton».¹⁸ Sitten on länsimaisen valtio-opin oikoteiksi kuitenkin taas ilmaantunut suuntauksia, joissa politiikan ilmiöt kyllä pyritään sulkemaan aukottomaksi teoreettiseksi järjestelmäksi, mutta ei vaadita teorian ja empirian ehdotonta vastaavuutta. Eli elleivät tosiasiat vastaa omaksuttua tai jopa 'kanonisoitua' oppirakennelmaa, sen pahempi tosiasioille. On selvää, että jos normatiiviset tai spekuloiivat todistelut pääsevät valtio-opissa syrjäyttämään reaalisten ilmiöiden empiirisen tutkimuksen, tieteen kehityksessä tapahtuu turruttava taantumus.

Sen sijaan edistykseellisen valtio-opin tärkein edellytys on nyt kova työnteko alan reaalisen tietoineksen kartuttamiseksi. Puuttuahan edelleenkin

aivan perustavia tietoja monista poliittisista ilmiöistä, ja olemassa olevat tutkimustulokset ovat paitsi toisinaan vaikeasti esille saatavissa myös epäyhtenäisyytensä vuoksi vaikeasti yhteen liitettävissä. Varsinkin näistä syistä tietoa-aineksen kartuttamisessa on vaikea edetä yleistävälle tasolle eli systematisointiin ja empiirisen teorian kehittelyyn.

* * *

Tietojen aukollisuus johtuu Suomessa niin kuin monessa muussakin maassa ennen kaikkea tutkimustyön vähyydestä. Lisäksi on maita, joiden poliittiset olot kerrassaan estävät politiikan reaalisten ilmiöiden vapaan tutkimisen, jopa niistä keskustelemisen. Kuitenkin esimerkiksi monille sosialistisille maille luonteenomainen kielteinen suhtautuminen tieteen vapauteen saattaa jossakin olla lieventymässä, kun taas läntisessä kulttuuripiirissä ovat laajenemassa sekä politiikan tutkimuksen akateeminen opetus että valtio-opin tutkimuslaitokset. Niinpä ensimmäinen valtiotieteen varsinainen professuuri tuli Aarhusin yliopistoon 1959, Oslon yliopistoon 1965 ja Kööpenhaminan yliopistoon 1968; Upsalassahan »valtiotiedon ja kaunopuheisuuden» oppituoli onkin ollut vuodesta 1622.

Tutkimustoiminnan alueellinen leviäminen lisää osaltaan mahdollisuuksia vertailla eri maiden poliittisia ilmiöitä. Tämä onkin tärkeää, koska juuri poliittisten järjestelmien vertaileva tutkimus on perinteellisestikin ollut valtio-opin suurten synteetikkojen menetelmänä. Sen käyttäjiä ovat olleet esimerkiksi Aristoteles ja *Montesquieu*, *James Bryce* ja *Carl J. Friedrich*, ja se on viimeksi kokenut nousukauden jokseenkin samanaikaisesti behavioraalisen tutkimuksen läpimurron kanssa. Yhä perustellummin voidaan olettaa, että ilman vertailevaa menetelmää tiede ei edisty tulevaisuudessakaan. Behavioraalinen tutkimusote sekä antaa uusia virikkeitä vertailevalle tutkimukselle että joutuu mukautumaan vertailevan tutkimuksen vaatimuksiin. Nämä liittyvät toisiinsa, ja empiirisen teorian kehittäminen tarvitsee molempia.

Niin kuin Hannu *Nurmi* totesi tämän lehden numerossa 1/1972, »vertaileva politiikan tutkimus pyrkii selvittämään eroavuuksia eri tutkimusyksikköjen välillä. Samalla sitä voidaan käyttää apuna teorianmuodostuksessa, ts. pyrittäessä löytämään poliittisissa ilmiöissä invariansseja... Vertailevalla metodilla sanan ahtaammassa merkityksessä tarkoitetaan eri tutkimusyksikköjen systemaattiseen havainnointiin ja vertailuun perustuvaa tutkimusta silloin, kun tilastollisia menetelmiä ei voida käyttää.»¹⁹ Tämä sulkee piiriinsä sekä järjestelmien sisäiset että järjestelmien väliset vertailut. Käytännössä vertailevalla politiikan tutkimuksella kuitenkin tarkoitetaan yleisesti vain sitä tutkimusta, jossa vertailtavia yksiköitä ovat eri poliittiset järjestelmät tai niiden osat ja osailmiöt. Kun yhtenä valtio-opin erityishaarana oli vuosikymmenet olleet »comparative government», nykyisinkin »comparative» hyvin

usein tarkoittaa samaa kuin »cross-national». Esimerkiksi vuonna 1968 perustettiin juuri kansainvälisten vertailujen yleistymisen tähden kaksi alaan erikoistuvaa aikakauskirjaa, *Comparative Political Studies* ja *Comparative Politics*. »Intersystemaattisten» ja »intrasystemaattisten» vertailujen lisäksi vertailevalla tutkimuksella voidaan luonnollisesti tarkoittaa jonkin poliittisen ilmiön omaisuuksien vertailua ilmiön eri kehitysvaiheissa.²⁰

Vertailevan tutkimuksen uusi aalto osoitti pian, kuinka huonosti valtio-opin käsitteet soveltuivat sen tarpeisiin. Esimerkiksi kehitysmaiden tutkiminen edistikin omalta osaltaan funktionaalisten analyttisten käsitteistöjen luomista, joiden perustana ovat yhteiskuntien poliittiset toiminnot eivätkä niiden muodot ja poliittiset laitokset. Yleensäkin vertailevasta otteesta seuraa luonnostaan, että paikkaan ja usein myös aikaan sidottuja konkreettisia termejä voidaan käyttää vain määrittelyihin ja tutkimusaineistojen kuvaukseen, mutta ei osoittamaan tutkimuskohteita. Niinpä Suomen poliittinen järjestelmä tai Suomen eduskunta voivat olla vertailevan tutkimuksen yksikköjä, mutta vastaavia tutkimuskohteita ovat vaikkapa Suomen olosuhteissa toimiva poliittinen järjestelmä ja Suomen poliittisessa järjestelmässä toimiva kansanedustuslaitos. Tässä yhteydessä joudutaan kiinnittämään huomiota myös käsitteiden täsmällisyyteen, varsinkin kun arkikielen uusia käyttötapoja uhkaa aina liukua valtio-opinkin sanastoon heikentämään sanojen analyttistä käyttöarvoa. Mainittakoon vuosisatamme muotisanan demokratian monet käyttötavat. Valtio-opissa vakiintuneen terminologian mukaan esimerkiksi Suomen eduskunnan puhemies on valittu demokraattisesti, mutta jos sovellettaisiin muuatta sanan viimeaikaista käyttötapaa, viimeksi V. J. Sukselainen valittiin puhemieheksi »epädemokraattisesti», koskapa vaalin suorittivat pelkät kansanedustajat eivätkä siihen saaneet ottaa osaa muut eduskuntayhteisössä toimivat henkilöt.

Politiikan tutkijain suorittamat mittaukset ja kvantifioinnit ovat myös olleet epätarkkoja ja usein keskenään vertailukelvottomia. Useimmissa muissakin tieteissä tunnetaan ne vaikeudet, joita tilastointiperusteiden erilaisuudet aiheuttavat aggregaattitason kansainvälisiin vertailuihin. Mutta valtio-opissa ovat varsinkin mikrotason mittarit korjauksen tarpeessa. Muunmuassa on vertailuihin liiaksi käytetty samojen haastattelukysymysten erikielisiä käännöksiä ottamatta riittävästi huomioon, että näennäisesti samat mittaukset voivat antaa tietoja eri ilmiöistä. Onneksi mittauksen perusteisiin on jälleen alettu syventyä. On esimerkiksi pidetty mittausongelmia käsitelleitä konferensseja sekä harjoitettu kokeilutoimintaa. Erityisen kiintoisilta tuntuvat valtio-opin uusimmat yritykset lähestyä lääketiedettä muunmuassa kokeilemalla, kuinka psykofysiologiset mittaukset täydentävät tai korvaavat haastatteluvastauksia.²¹ Ensimmäisten kokemusten mukaan ei olekaan mahdotonta, että asennetutkijain välineistöön kuuluu tulevaisuudessa yhtä hyvin polygraafeja ja laboratorioita kuin haastattelulomakkeita. Uudet asennemittauskokeilut liittyvät samalla

valtio-opissa orastavaan biologian ja valtio-opin yhtymäkohtien korostukseen.²²

Vaikka kokeellisetkaan tutkimukset eivät ole valtio-opissa tuntemattomia, niihin on ollut vain vähäisiä mahdollisuuksia. Monesti päästään kyllä pitkälle ilmankin tutkittavien riippuvuuksien täydellistä eristämistä. Ainahan on arvokasta selittää edes osa kiintoisan ilmiön kokonaisvaihtelusta. Ja toisaalta vertaileva menetelmä on monessa suhteessa käyttökelpoinen kokeellisen tutkimuksen korvike.

* * *

Suomalaiset valtio-opin harrastajat ovat aika-ajoin keskustelleet tieteensä painopistesuunnista. Tällöin on lähinnä ajateltu sellaisia yleisiä aihepiirejä ja tutkimusaloja, joihin tutkijain toivotaan keskittävän voimiaan, sekä toisaalta niitä politiikan erikoisaloja, joita toivotaan käsiteltävän eri keskusten työnjaon ja erikoistumisen puitteissa. Vastaavista käytännön kokemuksista otettakoon esimerkki Ruotsista. Siellähän Ruotsin Pankin 300-vuotisjuhlarahaston 1965 myöntämä viiden vuoden apuraha teki mahdolliseksi keskittää osan yliopistojen valtio-opillista tutkimustoimintaa yhteiseen paikallisen itsehallinnon tutkimusohjelmaan; tulosten kokoava ja yhtenäinen julkaiseminen alkoi 1970.²³ Tämän estämättä yliopistoja kuitenkin leimaavat myös niissä toimivien tutkijain mielenkiinnon suuntautumisen mukaiset erikoisalut. Näitä ovat äänestyskäyttäytymisen ja joukkotiedotuksen tutkimus Göteborgin yliopistossa, kuntien yhteistoiminnan sekä vertaileva kunnallishallinnon tutkimus Tukholman yliopistossa, kehitysmaiden, poliittisen teorian ja itäryhmän valtioiden (poikkeittieteellinen) tutkimus Uppsalassa, etujärjestöjen vertaileva tutkimus sekä lisäksi päätösvallan delegoinnin ja puoluestrategioiden tutkimus Lundissa ynnä aluepolitiikan, poliittisten eliittien ja poliittisen sosialisoinnin tutkimus Uumajan yliopistossa.²⁴

Sekä behavioraalisen että vertailevan tutkimuksen periaatteet antavat siis leimaansa Ruotsinkin viimeaikaiselle valtio-opille. Pohtimatta vastaavia suomalaisten aiheiden keskittymiä ja työnjakoja voidaankin tässä todeta, että keskusteltaessa tieteen painopistesuunnista on mahdollista puhua paitsi tutkimusaiheista myös tutkimusotteista. Behavioraalinen ja vertaileva tutkimusote kehittyivät samanaikaisesti. Samanlaisesti ne ovat myös tieteessä 'syrjäytyneet' oman 'menestyksensä uhreina', kun kumpikin on tullut laajalti itsensänselvyydeksi hyvin erilaisia aiheita tutkittaessa. Tässä suhteessa ne poikkeavat sellaisista tyypillisistä valtio-opin suuntauksista, joiden suunnilleen vuosikymmenen mittainen historia on päättynyt 'syrjäytymiseen' menestymättömyyden uhreina. Albert Somit mainitsee näiden tuoreimpina esimerkkeinä ryhmäteorian, päätöksentekoteorian ja systeemiteorian.²⁵

Pekka Väänänen tiedusteli viime vuonna kuudelta Suomen yhteiskuntatieteilijältä (pääasiassa sosiologeilta), mitä mieltä he olivat hyvän tutkimuksen ominaisuuksista. Vastauksista Väänänen totesi muunmuassa, että kenties tär-

keimpänä tutkimuksen hyveenä pidettiin uutuusarvoa ja että »puolueettoman ja objektiivisen sekä riippumattoman vapaan tieteen myyttiä ei korostettu». ²⁶ Valtio-opin tutkimustoiminta on vielä ollut niin niukkaa, että useimilla tutkimuksilla on kosolti uutuusarvoa. Ja on paikallaan korostaa sitäkin, että yhtenä politiikan tutkimuksen painavana periaatteena on jatkuvasti pidettävä tutkijain pyrkimystä puolueettomuuteen ja objektiivisuuteen ja että avoin keskusteleminen tutkimustoiminnan painopisteistä, samoin kuin varsinainen valtio-opillinen tutkimuskin, luonnollisesti edellyttävät tieteen vapautta.

* * *

Behavioralismin päätavoite on empiirisen teorian kehittäminen. Tähän pyrittäessä on vertailevan tutkimusotteen merkitys niin ilmeinen, että on syytä osoittaa hyvin käytännöllisiäkkin vertailevan tutkimuksen edistämistoimenpiteitä.

(1) Uusimpien tutkimusmenetelmien leviämiseksi tarvitaan kansainvälisiä tutkijankoulutusilaisuuksia. Tähän mennessä paras esikuva ovat ne vuosittaiset kesäseminaarit, jotka on Michiganissa järjestänyt yliopistojen yhteistyöelin Inter-University Consortium for Political Research. Vastaava, mutta vaatimattomampi koulutusseminaari oli 1970 Oslon yliopistossa Pohjoismaisen kulttuuritoimikunnan rahoittamana. Euroopan laajuiset kesäkurssit on nyt ottanut vastuulleen European Consortium for Political Research, jolla oli kesällä 1972 menetelmäseminaari Kölnissä. Tässä uudessa yhteistyöjärjestössä on toistaiseksi 12 maasta yhteensä 41 jäsentä, muunmuassa Valtiotieteellinen yhdistys, jonka edustajana käytännön syistä toimii Helsingin yliopiston Yleisen valtio-opin laitos.

(2) On myös lisättävä tutkijain kansainvälisiä työkokouksia. Onkin jo pidetty poliittisen käyttäytymisen erityisalojen konferensseja, joissa saman ongelman tutkijat ovat varsinaisen konferenssin aikana yhdessä analysoineet tietokonekäsittelyä varten muokattuja perusaineistojaan.

(3) On edelleenkin parannettava mahdollisuuksia kvantitatiivisten aineistojen arkistointiin ja vaihtoon. Ulkomaisten perusaineistojen lainaustoimintaa tarvitaan kahdenkinlaisia vertailevia tutkimuksia varten. Jotkut haluavat todentaa omassa maassaan havaitsemiaan ilmiöitä, toiset taas käyttävät eri maita analyysiyksikköinään, mutta eivät tyydy valmiisiin aggregaattitietoihin, vaan haluavat mitata eri maita niiden sisäisten riippuvuuslukujen avulla.

Vielä tärkeämpi käytännön johtopäätös koskee uuden ajattelutavan sisällyttämistä tutkimusstrategioihin. Kun valtio-opissa ruvetaan pitämään luonnollisena, että tieteellisen ongelman ratkaisemiseen käytetään samanaikaisesti ainakin kahdesta kulttuurista saatavia tietoja, monen tulevaisuuden väitöskirjan ja muun tutkimusohjelman työ tapahtuu suunnittelusta ja kenttä-

työstä alkaen ainakin kahdessa eri maassa. Luonnollisesti tutkijan on tarvinnut läheisesti tutustua kyseisiin maihin jo ennen työohjelmansa suunnittelua. Tasapainoinen ja syvälinen nojautuminen kahteen eri kulttuuriin pakottaa käyttämään yleistä analyttistä käsitteistöä ja se irroittaa muutoinkin analyysit yhtä järjestelmää kuvailevista sidonnaisuuksista, mutta samalla se pitää tutkimuksen lujasti kiinni politiikan empiirisissä tosiasioissa.

Tämän ajattelutavan toteuttamiseksi tarvitaan kyllä tutkintojärjestelmiä, joissa jo perustutkintoihin voidaan luontevasti liittää intensiivistä ulkomaista opiskelua, ja vastaavasti tarvitaan eri maiden yliopistojen käytännöllisiä yhteistyösopimuksia. Niin ikään tarvitaan tutkimuslaitosten jatkuvaa kansainvälistymistä. Panosten tuotoksena ehkä päästään joskus niittämään hyvä sato behavioraalien tavoittelemaa empiiristä teoriaa ja siten luomaan vankkoihin tosiasioihin perustuva »poliittinen maailmankuva, joka vähitellen sulkee piiriinsä koko ihmiskunnan, sen menneisyyden, sen nykyisyyden ja ... joitakin pilkahduksia sen tulevaisuudestakin».²⁷ Ja koska poliittisten järjestelmien kiinnostavuus ei paljon riippune niiden asukasluvusta, vertailevan tutkimusotteen 'uuden aallon' sivutuotteena varttuu käsitys pienenkin maan tasaveroisesta asemasta politiikan analyttikkojen kansainvälisissä yhteisöissä.

VIITTEET

¹ Gabriel A. Almond, »Political Theory and Political Science», The American Political Science Review LX:4 (December, 1966), ss. 869—879.

² Vrt. Peter H. Merkle, Modern Comparative Politics (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1970) s. 2—4. — Vain Ateenaa koskeva »case study» on säilynyt. Käsikirjoitus »Ateenan valtiolaitoksesta» löydettiin vuonna 1890.

³ Georg Jellinek, Allgemeine Staatslehre, 3. Aufl. von Walter Jellinek (Berlin: Julius Springer, 1914), s. 5.

⁴ Vrt. Jan-Magnus Jansson, »Politiikan tutkimus Suomessa», Poliitikka 1959: 1—2, s. 2.

⁵ Jussi Teljo, »Valtio-opin tehtävät ja menetelmät», Suomalainen Suomi 1950:1, s. 15, 16.

⁶ Järjestötoiminnan tasolta todettakoon, että USA:ssa »The Caucus for New Political Science» kilpaili ensi kerran American Political Science Associationin johtopaikoista APSA:n vuosikokouksessa 1968; yhdistyksen sääntöjenmuutoksen jälkeisessä postiaänestyksessä 1969 nimeämisvaliokunnan puheenjohtajaehdokas Robert. E. Lane sai noin $\frac{2}{3}$ ja »New Political Science'n» vastaehdokas Christian Bay noin $\frac{1}{3}$ annetuista 8300 äänestä. PS II:4 (Fall 1969) s. 670. Vuoteen 1972 mennessä tämä suuntaus on alkanut saada edustuksensa ilman yhtä näkyvää ristiriitaa, mutta suuntaus ei ole luopunut tieteellisen järjestön ja tieteen politisoimistavoitteestaan; ks. esim. H. Mark Roelofs, Political Science and Political Commitment (Washington: American Political Science Association, 1972).

- 7 Graham Wallas, *Human Nature in Politics* (London: Constable, 1908) s. 14—16.
- 8 Charles E. Merriam, »Progress in Political Research», *The American Political Science Review* 20:1 (February, 1926), s. 3—13.
- 9 Vrt. esim. Sven Lindman, kirja-arvostelu, *Politiikka* 1965:4, s. 74—78.
- 10 Herbert Tingsten, *Political Behavior: Studies in Election Statistics* (London: P. S. King, 1937); Tingsten, *Mitt liv mellan trettio och femtio* (Stockholm/Helsingfors: Söderström & Co, 1962) s. 166.
- 11 Items 1950; Robert A. Dahl, »The Behavioral Approach in Political Science: Epitaph for a Monument to a Successful Protest», *The American Political Science Review* 55:4 (December 1961) s. 763—772.
- 12 Sanottu tutkimusneuvosto esim. järjesti kesällä 1951 Chicagossa seitsemälle valtiotieteilijälle seminaarin, jonka tarkoituksena oli »määritellä politiikan tutkimuksessa parhaillaan tapahtuva merkittävä kehitys ja havainnollistaa sitä»; *The American Political Science Review* 1952, s. 1003.
- 13 Dahl 1961.
- 14 J. G. Miller, »Toward a General Theory for the Behavioral Sciences», teoksessa L. D. White, toim., *The State of the Social Sciences* (Chicago: University of Chicago Press, 1956) s. 29—65; David Easton, »The Current Meaning of 'Behavioralism' in Political Science», teoksessa James C. Charlesworth, toim., *The Limits of Behavioralism in Political Science* (Philadelphia: The American Academy of Political and Social Science, 1962) s. 13—14.
- 15 Easton 1962, s. 7—8; Albert Somit & Joseph Tanenhaus, *The Development of Political Science: From Burgess to Behaviorism* (Boston: Allyn and Bacon, 1967) s. 177—179.
- 16 Vrt. Somit-Tanenhaus 1967, s. 180—183. Ks. myös D. Easton »The New Revolution in Political Science», *The American Political Science Review* 1963:4, s. 1051—1061.
- 17 Jansson: »Vertaileva politiikan tutkimus», *Politiikka* 1964:3, s. 139.
- 18 *Ibid.*, s. 139.
- 19 Hannu Nurmi, »Vertailevan politiikan tutkimuksen metodologisista valinnoista», *Politiikka* 1972:1, s. 5, 7.
- 20 Vrt. Jansson 1964, s. 142—143.
- 21 John Wahlke & Milton Lodge, *Verbal and Psychophysiological Measures of Political Attitudes* (Chicago: American Political Science Association, 1971); Bernard Tursky & Lodge, *Compliance, Resistance, and Rebellion: The Strength of Political Convictions under Stress* (Chicago: APSA, 1971).
- 22 Ks. esim. Roger D. Masters, *Political Behavior as a Biological Phenomenon* (Washington: American Political Science Association, 1972).
- 23 Jörgen Westerståhl, »Swedish Government Research», teoksessa Pesonen, toim., *Scandinavian Political Studies Volume 2/1967* (Helsinki: The Finnish Political Science Association, 1967) s. 276—280; Westerståhl, *Den kommunala självstyrelsen 1: Ett forskningsprogram* (Stockholm: Almqvist & Wiksell, (1970).
- 24 Pär-Erik Backin joulukuussa 1971 suullisesti esittämän katsauksen mukaan.
- 25 Somit, »Review Article: Biopolitics», *British Journal of Political Science* 1972:2, s. 232.
- 26 Pekka Väänänen, »Hyvä tutkimus» (Tampere: Poliitiikan tutkimuksen päivät 28.—29.1.1972, moniste) s. 10.
- 27 Jansson 1964, s. 150.